

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за академичната длъжност „професор“, професионално направление 2.3. „Философия“, за нуждите на секция „Социални теории, стратегии и прогнози“ към Института за философия и социология на БАН, обявен в „Държавен вестник“, бр. 89 от 12 ноември 2019 г.

Единствен кандидат в конкурса е доц. д.ф.н. Борислав Николов Градинаров. Той се представя с две монографии и 35 студии и статии, една от които е на английски език. Повечето от публикациите имат интердисциплинен характер. Основните тематични центрове са областите на социалната философия, правото и етиката. Съществен е икономическият акцент в третираната проблематика.

Сред колегията доц. Градинаров е познат преди всичко с научната си дейност. Списъкът на неговите публикации съдържа 8 монографии и 100 студии и статии. От края на ноември 2012 г. до ноември 2019 г. е взел участие в 18 научни форума. От 2008 г. до сега доц. Градинаров е участвал в 8 научни проекта, три от които са под негово ръководство.

Същевременно той има богат опит като преподавател в различни висши училища – от 1996 г. до сега е подготвил и изнесъл 61 лекционни курса. Някои от монографиите му са пряко свързани с преподавателската му дейност. Бил е ръководител на двама докторанти. Редактор и съставител е на 5 научни сборника.

Експертната му дейност включва работа като юридически консултант към Съвета за електронни медии (2001-2003 и 2007-2010 г.), както и член на научни журита.

Съдържателната ми оценка за трудовете на доц. Градинаров се основава на социалнофилософската ми компетентност. Не съм в състояние да оценя специфично правните въпроси, които се разглеждат в тези трудове. Като се има предвид това ограничение, основните научни постижения на доц. Градинаров бих формулирал по следния начин:

Първо, убедително е обоснована тезата за базисната неопределеност и рисковост на процесите в света – особено в живата природа и в обществото. Авторът логично стига до извода, че „съществува нещо хазартно в историята, което не можем докрай да анализираме и манипулираме“ („Риск и антирискови стратегии“, 2020, с. 19). В подкрепа на тезата са привлечени множество аргументи. Сред тях бих посочил „двойната функционалност“ на всяко оръдие или изобретение (Пак там, с. 63-64); обсебващата сила на технологиите (пак там, с. 65); вградеността на риска в самите институции на съвременното общество (пазар, борса и др.) (Пак там, с. 52).

Второ, предложена е убедителна дефиниция на риска, в която се подчертава субективният елемент (нагласите, целите, ценностите на съответния субект) (Пак там, с. 30, 67, 74, 80-81, 87).

Трето, предложена е оригинална класификация на рисковете, разположени в четирите квадранта на координатна система, образувана от две измерения (оси) на риска – дистрибутивност и транзитивност. Тази схема е гъвкава и лесно може да намери практическо приложение (Пак там с. 99-105).

Четвърто, осъществен е анализ на различни антирискови стратегии. Сред тях се откроява оригиналната интерпретация на социалния капитал (според мен по-точно е да се говори за морален капитал) като антирискова стратегия. Интересно и оригинално е разглеждането на евротленството на България като антирискова стратегия (Пак там, с. 149 и сл.).

Пето, заслужава по достойнство да се оцени способността на Градинаров да предложи критични и същевременно балансиран анализ на съвременни социални процеси и явления, абстрахирайки се от медийния шум и пропагандната едностранчивост. В това отношение е показателна положителната оценка на Европейския съюз и членството на България в него, като тази оценка е съпроводена с анализ на сериозните проблеми, пред които е изправена тази общност, както и нашата страна. („Риск и антирискови стратегии“, с. 204-205). Друг случай: Градинаров привежда факти, които убедително развенчават мита за гръцката задлъжнялост, която уж се дължала на склонността на гръците да живеят на кредит. (Пак там, с. 199). В същия дух е и анализът на икономическите провали на Испания, Португалия, Италия и Гърция: той не се корени в някакви общи черти, присъщи на „южните страни“, а на специфични причини за всяка една от тях (Пак там, с. 194-202). Основателна е също критиката срещу

идеологизирания подход в отношенията на Запада с Русия и необходимостта да бъдат изоставени стереотипите от времето на студената война („Завръщането на Русия в глобалната геополитическа игра“ 2016). Добре е да помним и „капаните на неравенствата“: превръщането на малките и случайни неравенства в големи, в социална патология („Скритите капани на неравенството“). Ценно е също различаването на свободата на словото от свободното слово: докато първата категория е преди всичко основание за претенции, втората съдържа дълбок морален заряд („Медийно право“, с. 175-178). Могат да се посочат още ред примери за сполучлив и ценен анализ на различни социални процеси и явления в трудовете на Градинаров. Ще отбележа само още един: задълбочения анализ на силните и слабите страни на социалните движения, отхвърлящи властта на партийните клиентелистки групи („Гражданските движения срещу партийното статукво“, 2017).

Трудовете на доц. Градинаров намират добър отзвук в българската научна общност. Публикувани са 8 рецензии за негови трудове, а справката за цитирания съдържа 51 позиции.

В публикациите си доц. Градинаров разглежда немалко въпроси, които са изключително сложни и дискуссионни. По тази причина е съвсем естествено разсъжденията и схващанията ни да не съвпадат. Надявам се, че подобни разминавания могат да бъдат основа за плодотворна дискусия.

На първо място това според мен се отнася към въпроса за детерминизма. Градинаров различава три вида детерминизъм – класически, неклассически и неокласически, - но собствената му позиция ми се струва неизяснена. Според мен разглеждането на проблема за детерминизма ще страда от съществена непълнота, ако не свърже със съвременните космологични теории (особено теорията за Големия взрив). Напълно логична е хипотезата, че неопределеността е гносеологически, а не онтологически въпрос: някои процеси са прекалено сложни, за да бъдат познати докрай, въпреки че са принципно познаваеми и следователно предвидими. Градинаров акцентира върху свойства на социалните системи като „спонтанност“, „самоорганизация“, „самодвижение“ (Пак там, с. 226). Но той сам неведнъж твърди, че усложняването на организацията в един момент преминава в дезорганизация, в разпадане на системата. Освен това „самоорганизацията“ е нещо относително и по причина на това, че винаги е ограничена от външни за системата фактори. Според мен би било ползотворно

интерпретирането на новите научни теории в светлината на понятията на класическата диалектика (качество, количество, мяра и т. н.).

Бих искал да предупредя и за опасността от прекалено акцентирание върху „неопределеността“ и „рисковостта“. Например, във връзка с дигиталните технологии се прави изводът, че „най-важната черта“ на новата ситуация, особено в сферата на икономиката, е „че на преден план излизат въпросите за неподредеността на света, в който живеем, за несигурността, непредвидимостта на процесите и намаляващото значение на утвърдени йерархии – не само в индивидуалното битие, но и в това на общностите и държавите“. („Предизвикателства и рискове на мрежовото общество, 2007“). Но ако ситуацията е толкова нестабилна и непредвидима, това означава, че собствено социалната критика на днешния световен ред става почти невъзможна. „Неопределеността“ сменя и размива въпроса за отговорността“. Но съвременните общества страдат повече от конкретната и определена форма на съвременния живот, в частност от разрастващите се и напълно предвидими мащаби на съвременното неравенство, отколкото от „неопределеността“. Освен това, достатъчно „определени“ са групите и кръговете, които печелят и онези, които губят от „рисковете“ (в друга връзка последното се отбелязва и от Градинаров).

Не мага да не бъде критичен към основни твърдения в статията „Ще изместят ли етническите конфликти класовите сблъсъци?“ (2012): към тезата, че „*ликвидирането на условията за тяхното [на социалните противоречия и конфликти] изостряне би било равносилно на ликвидиране на самия вид Homo sapiens*“ (с. 63, курсивът е в оригинала). Излиза, че стремежът и рационалните усилия за преодоляване на конфликтогенните фактори е нездравословен. Идеи на Маркс и Вебер се „критикуват“ и отхвърлят, без всъщност да се анализират (с. 65). Опростено са представени и противопоставени класовите конфликти (които били преходни и вече губели значението си) и етническите конфликти (с. 65 и сл.). Градинаров сам опровергава себе си другаде: вж. например статиите „Българският посттоталитарен капитализъм като причина за българската бедност“ (2008), „Безусловният базов доход“ (2014) и др., в които става ясно, колко е значим социално-класовият аспект на съвременните общества.

Познавам доц. Градинаров от началото на неговата научна кариера. Като негови положителни качества бих изтъкнал комуникативността и организационните му способности. Нямам общи публикации с него.

Доц. Градинаров отговаря на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“.

Заключение: Цялостното ми впечатление за дейността и научните постижения на доц. Градинаров е категорично положително. Критичните ми бележки имат в значителна степен характера на дискуссионност и акцентирание върху допълнителни аспекти на проблемите. Убедено гласувам за избирането на доц. д.ф. н. Борислав Николов Градинаров на длъжността „професор“ в научно направление 2.3. „Философия“ за нуждите на секция „Социални теории, стратегии и прогнози“ на ИФС - БАН“.

11 март 2020 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Проф. д.ф.н. Иван Кацарски